

СТАНОВЛЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (СПІЛЬНОТ) В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ**STANOVLENIYE I FUNKTSIONIROVANIYE SISTEMY ZASHCHITY PRAV NATSIONAL'NYKH MENSIN (OBSHCHESTV) V UKRAINE: PRAVOVYY I ORGANIZATSIONNYY ASPEKTY**

Гудима Є.П., аспірант

*Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України*

Метою статті є комплексний аналіз процесу становлення та функціонування системи захисту прав національних меншин в Україні з урахуванням правових та організаційних аспектів. У роботі розглянуто ключові етапи формування правової бази захисту прав осіб, що належать до національних меншин, починаючи з ухвалення Конституції України та Закону України «Про національні меншини в Україні» 1992 року, до сучасного етапу правового реформування в контексті європейської інтеграції.

Особлива увага приділяється аналізу положень Конституції України, що забезпечують правовий статус національних меншин, зокрема статей, які гарантують збереження культурної самобутності, рівноправний доступ до освіти, мовної політики та участі у культурному житті. Автор акцентує на ролі органів державної влади різних рівнів – від центрального до місцевого – у реалізації державної етнонаціональної політики. Також у статті висвітлено інституційні механізми забезпечення прав національних меншин, включно з діяльністю Державної служби України з етнополітики та свободи совісті.

У дослідженні застосовуються методи правового аналізу, компаративістики та інституціонального підходу. Автор розглядає чинні міжнародні зобов'язання України, зокрема у межах виконання Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин та рекомендацій Венеціанської комісії, що набули особливої актуальності після набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу.

У висновках підкреслено, що, попри наявність нормативно-правової бази та організаційних структур, механізми реалізації прав національних меншин залишаються фрагментарними та недостатньо ефективними. Автор наголошує на необхідності модернізації правового поля, активізації інституційної підтримки, а також гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами для забезпечення реального, а не декларативного, захисту прав етнічних спільнот в Україні.

Ключові слова: національні меншини, правовий статус, етнополітика, Конституція України, етнокультурна ідентичність, європейська інтеграція, правовий захист, інституційний механізм.

The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the development and functioning of the system for protecting the rights of national minorities in Ukraine, taking into account both legal and organizational aspects. The paper examines the key stages in the formation of the legal framework for protecting the rights of individuals belonging to national minorities, starting with the adoption of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "On National Minorities in Ukraine" in 1992, and continuing through to the current stage of legal reform in the context of European integration.

Particular attention is paid to the analysis of the provisions of the Constitution of Ukraine that ensure the legal status of national minorities, especially those articles that guarantee the preservation of cultural identity, equal access to education, language policy, and participation in cultural life. The author emphasizes the role of government bodies at various levels – from central to local – in implementing the state's ethnonational policy. The article also highlights the institutional mechanisms for ensuring the rights of national minorities, including the activities of the State Service of Ukraine for Ethnic Policy and Freedom of Conscience.

The research employs methods of legal analysis, comparative law, and an institutional approach. The author considers Ukraine's current international obligations, particularly in the context of the implementation of the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities and the recommendations of the Venice Commission, which have gained importance following Ukraine's acquisition of candidate status for accession to the European Union.

In the conclusions, it is emphasized that despite the existence of a legal and regulatory framework and organizational structures, the mechanisms for the realization of the rights of national minorities remain fragmented and insufficiently effective. The author underscores the need to modernize the legal framework, enhance institutional support, and harmonize national legislation with European standards in order to ensure the real, rather than declarative, protection of the rights of ethnic communities in Ukraine.

Key words: national minorities, legal status, ethnopoltics, Constitution of Ukraine, ethnocultural identity, European integration, legal protection, institutional mechanism.

Постановка проблеми. Україна є багатонаціональною державою з різноманітним етнокультурним складом, що включає численні національні спільноти та етнічні групи, які відіграють важливу роль у соціально-політичному житті країни. Забезпечення ефективного правового та інституційного захисту прав осіб, які належать до національних меншин, виступає однією з ключових складових демократичного устрою та державної політики. Визнання і гарантування цих прав є передумовою формування відкритого, толерантного і плюралістичного суспільства, в якому забезпечується повага до людської гідності, збереження культурної самобутності, а також рівність усіх громадян незалежно від етнічного походження. Водночас, актуальність цієї проблеми посилю-

ється сучасними викликами, пов'язаними з геополітичними змінами та процесом євроінтеграції, що вимагає системного підходу до вдосконалення правового поля та організаційних механізмів захисту національних меншин в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських дослідників, що зробили вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів проблеми правового забезпечення захисту прав національних меншин, варто відзначити Бикова О. М., Бородінова В. Д., Бугаєва С. Г., Стізаряна А. Г., Зозулю О. І., Ігнатову А. С., Костову Т. І., Леочко Т. В., Передерія О. С., Товта М. М., Яцишину Н. Г., Явір В. А. та інших. Їх праці присвячені як загальним питанням етнонаціональної політики, так і специфіці

правового регулювання статусу національних меншин в умовах конституційної реформи, євроінтеграції та гармонізації з міжнародними стандартами.

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексне дослідження процесу становлення та функціонування системи захисту прав національних меншин в Україні, з акцентом на правові та організаційні аспекти, у контексті європейських інтеграційних процесів і міжнародних зобов'язань держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ухвалення 28 червня 1996 року Конституції України стало ключовим етапом у становленні державності, заклавши основи політичного, економічного та соціального устрою країни. Основний Закон визначає не лише організацію функціонування органів державної влади, а й забезпечує засадничі гарантії прав і свобод людини. Зокрема, Конституція України виступає правовим інструментом захисту прав особи, у тому числі представників національних меншин [1, с. 18]. Основний Закон України відіграє фундаментальну роль у формуванні правової системи держави, закріплюючи ключові засади суспільного ладу, включно з принципами захисту прав і свобод кожної особи. Одним із пріоритетних її завдань є створення правових гарантій для всебічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, включаючи права осіб, що належать до національних меншин.

У цьому контексті Конституція України формує засади етнополітики держави, зокрема, шляхом закріплення принципу рівності всіх громадян перед законом, незалежно від їхньої національної належності, а також гарантує можливість збереження етнокультурної самобутності національних спільнот. Положення, що стосуються прав етнічних спільнот, закріплені в низці статей Конституції – зокрема, у статтях 10, 11, 24, 53 та 119. Стаття 10 фіксує статус української мови як державної, одночасно забезпечуючи право представників національних меншин на вільний розвиток, використання та охорону власних мовних традицій [2]. Цей конституційний принцип відіграє визначальну роль у збереженні мовної ідентичності етнічних спільнот та узгоджується із зобов'язаннями України в рамках міжнародного права. У цьому контексті важливо згадати Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин, підписану 1 лютого 1995 року та ратифіковану Україною 9 грудня 1997 року. Відповідно до положень Конвенції держави-учасниці мають створити належні умови для реалізації права на мовний розвиток для осіб, які належать до національних меншин [3].

Стаття 11 Основного Закону проголошує зобов'язання держави підтримувати культурне розмаїття, забезпечуючи збереження культурної спадщини всіх етнічних спільнот, що проживають на території України. Це положення сприяє утвердженню права національних меншин на збереження власної ідентичності. Стаття 53, у свою чергу, стверджує право кожного на освіту, а також гарантує, що особи, які належать до національних меншин, мають змогу отримувати освіту рідною мовою або вивчати її в рамках системи державних чи комунальних навчальних закладів, а також у межах діяльності національно-культурних товариств [1, с. 18].

Виходячи з вищевведених положень, можна дійти висновку, що лише нормативного закріплення культурних і мовних прав національних меншин недостатньо для їх повноцінної реалізації. У сучасних умовах ефективне втілення відповідних конституційних гарантій потребує наявності дієвих інституційних механізмів, зокрема ресурсного, організаційного та кадрового забезпечення. Так, освітні програми мовами меншин мають супроводжуватися розробкою сучасних методичних матеріалів, належною підготовкою педагогічних кадрів і стабільною фінансовою підтримкою з боку держави. Такий підхід дозволить не лише формально дотримуватися зобов'язань,

а й забезпечить сталий розвиток мовно-культурного середовища національних спільнот.

Особливої уваги заслуговує положення, викладене у статті 119 Конституції України, згідно з яким місцеві державні адміністрації на територіях компактного проживання представників корінних народів та національних меншин зобов'язані забезпечувати реалізацію державних і регіональних програм, спрямованих на розвиток національно-культурного середовища. Це положення підкреслює роль органів виконавчої влади на місцях у забезпеченні рівноправного доступу до ресурсів і можливостей для збереження культурної спадщини національних меншин. Значущість місцевого самоврядування у цьому контексті набуває особливої ваги, оскільки саме органи влади на муніципальному рівні спроможні найефективніше реагувати на потреби національних спільнот.

Відповідно, в обов'язки органів місцевої влади входить реалізація заходів, спрямованих на охорону та множення культурного різноманіття, підтримку мовної самобутності, а також формування інклюзивного середовища для всіх етнічних груп. Як підкреслюється у сучасних дослідженнях, захист прав людини, включаючи представників національних меншин, має бути інтегрованим завданням для державних інституцій на всіх рівнях управління.

Проте слід зауважити, що, попри наявність нормативного забезпечення, в реальному житті все ще існує низка проблем, пов'язаних із реалізацією згаданих прав. Представники національних меншин часто стикаються з труднощами у збереженні мовної та культурної спадщини, що пояснюється обмеженим доступом до освіти рідною мовою, браком державної підтримки культурних ініціатив, а також випадками дискримінаційного ставлення, зокрема у сфері працевлаштування та доступу до адміністративних послуг.

У 1992 році, на ранньому етапі державного становлення, Україна як нова незалежна країна визнала необхідність врегулювання правового статусу національних меншин шляхом ухвалення спеціального нормативного акта – Закону України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року № 2494-XII. Цей документ сформував базові принципи правового забезпечення прав етнічних спільнот, визначивши поняття національної меншини як групи громадян, які не є етнічними українцями, але мають спільне національне самовідчуття та культурну ідентичність. Попри важливість цього нормативного акта, протягом наступних двох десятиліть держава не проявляла активності у його оновленні чи приведенні у відповідність до новітніх викликів і стандартів. Лише у 2012 році до законодавства було внесено перші суттєві зміни, які стосувалися державної мовної політики та недопущення дискримінації осіб, що належать до національних меншин, зокрема у сфері доступу до публічної служби. Ці нововведення були закріплені в Законі України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року № 5029-VI, а також у Законі «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 16 жовтня 2012 року № 5461-VI, що регламентував діяльність окремих органів виконавчої влади [4, с. 21].

Разом із тим, на тлі активізації європейського курсу України, увага до мовної політики у контексті прав національних меншин суттєво посилюється з боку європейських інституцій. Питання гармонізації українського законодавства з нормами Європейського Союзу стало предметом експертної оцінки та критичного аналізу з боку Венеціанської комісії – дорадчого органу Ради Європи з питань конституційного права. У своєму Висновку від 9 грудня 2019 року № 960/2019, що стосувався Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», експерти Комісії висловили застереження щодо недостатнього рівня

нормативного врегулювання мовних прав національних меншин [5].

Зокрема, було наголошено, що Закон про національні меншини містить лише загальні декларативні положення щодо мовної ідентичності та прав на користування рідною мовою. Інші відповідні норми розпорошені по різних законодавчих актах і регулюють окремі галузі, як-от освіта, судочинство, медіа. Такий фрагментарний підхід, на думку європейських фахівців, ускладнює забезпечення ефективного і всеосяжного захисту мовних прав меншин.

У зв'язку з цим Європейський Союз сформулював для України низку очікувань, що умовно можуть бути поділені на дві категорії. Перша стосується вдосконалення правової бази – формально-юридичні вимоги, що включають забезпечення недискримінаційного доступу до використання мов меншин у публічному житті. Друга – інституційного характеру, і передбачає формування ефективного адміністративного механізму реалізації відповідних прав і норм.

Таким чином, становлення системи захисту прав національних меншин в Україні проходило складний і поступовий шлях. І хоча нормативна основа була закладена ще на початку 1990-х років, реальне наближення української правової моделі до європейських стандартів потребує глибокої модернізації, узгодженої з рекомендаціями міжнародних організацій та із забезпеченням інституційної спроможності для їх втілення.

У червні 2022 року Україна здобула статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. Водночас Європейська комісія визначила ряд умов, які необхідно виконати, серед яких – завершення реформування законодавства щодо національних меншин відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, а також впровадження негайних та ефективних механізмів його реалізації [6].

Європейський Союз неодноразово підкреслював необхідність впровадження рекомендацій Венеціанської комісії, зокрема в частині реформування мовної політики та законодавства щодо національних меншин. Збалансоване поєднання підтримки державної мови та гарантій мовних прав меншин, особливо в освітньому контексті, розглядається як одна з умов європейської інтеграції. Водночас актуальним залишається питання наявності значних політико-правових прогалин у цій сфері, що особливо проявляється в умовах триваючої війни та посиленого тиску на етнополітичну політику. Незважаючи на формальну відповідність чинного законодавства демократичним засадам, система захисту етнічної ідентичності потребує суттєвої модернізації відповідно до стандартів ЄС [7].

Упродовж останніх років міжнародні організації неодноразово наголошували на необхідності оновлення українського законодавства щодо національних меншин. Зокрема, відповідні рекомендації надходили від Верховного комісара ОБСЄ з питань національних меншин, Дорадчого комітету Рамкової конвенції Ради Європи та Комітету міністрів Ради Європи. Основною вимогою була гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами у сфері захисту прав етнічних спільнот. У відповідь на ці заклики, у 2022 році Україна активізувала роботу над проектом Закону «Про національні спільноти України», ініційованим Президентом у 2021 році. Метою стало не лише виконання міжнародних зобов'язань, а й підвищення прозорості та ефективності державної етнополітики. В рамках широких консультацій і фахових обговорень до тексту проекту було внесено низку змін, що враховували пропозиції правозахисників, юристів та представників національних спільнот. Після доопрацювання документ був поданий на розгляд Верховної Ради України та отримав підтримку 324 народних депутатів, що засвідчило політичну волю до імплементації європейських стандартів у сфері міжетнічних відносин [8].

Наразі захист прав національних меншин в Україні здійснюється на основі спеціального Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» від 13 грудня 2022 року № 2827-IX. Розділ III цього закону визначає організаційний механізм забезпечення прав етнічних груп, що спрямований на збереження їх етнокультурної, мовної та релігійної ідентичності, сприяння інтеграції без асиміляції та розвиток міжетнічної толерантності. Крім того, закон передбачає підтримку мов, які перебувають під загрозою зникнення. Ключову роль у реалізації цієї політики відіграє спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади. Його повноваження включають розробку законодавчих ініціатив, моніторинг виконання прав національних меншин, координацію з громадськими та міжнародними організаціями, а також участь у формуванні дорадчих структур за участю представників цих спільнот [9; 10, с. 50–51].

Зазначимо, що реалізація державної політики на регіональному рівні покладається на Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні та районні державні адміністрації. Вони відповідають за практичне впровадження програм, спрямованих на збереження й розвиток національно-культурної самобутності меншин у відповідних адміністративно-територіальних одиницях. За потреби створюються спеціалізовані підрозділи, що опікуються питаннями національних меншин. Паралельно органи місцевого самоврядування, у межах своїх повноважень, забезпечують підтримку культурних, освітніх та мовних ініціатив національних товариств, сприяють врахуванню їх інтересів при формуванні місцевих бюджетів і програм розвитку.

У 2014 році Кабінет Міністрів України впровадив посаду Урядового уповноваженого з питань етнополітичної політики, проте вже наступного року цю посаду було скасовано. У 2019 році було створено Державну службу України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) – центральний орган виконавчої влади, відповідальний за реалізацію державної політики у сфері міжнаціональних відносин, релігійних питань та захисту прав національних меншин. ДЕСС виконує функції координатора державної політики в галузі міжетнічних відносин, релігійної свободи і забезпечення прав національних меншин на території України. Починаючи з 2020 року, повноваження цієї служби, що раніше належали Міністерству культури та інформаційної політики України, були передані безпосередньо ДЕСС, що дозволило зосередити відповідні функції в одному органі для підвищення ефективності реалізації політики.

Згідно з Положенням, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 812, ДЕСС має низку повноважень, спрямованих на забезпечення прав національних меншин. Зокрема, вона розробляє заходи щодо збереження та розвитку культурної і мовної самобутності національних меншин, організовує наукові дослідження з питань міжнаціональних відносин, здійснює моніторинг діяльності громадських об'єднань національних меншин, а також проводить інформаційну та видавничу діяльність у цій сфері. Крім того, ДЕСС взаємодіє з міжнародними організаціями та іноземними державами з метою розширення співпраці у сфері захисту прав національних меншин. Вона також сприяє проведенню заходів, спрямованих на розвиток етнічної самобутності національних меншин, що проживають на тимчасово окупованих територіях України [11]. Таким чином, ДЕСС відіграє ключову роль у формуванні та реалізації державної політики щодо національних меншин в Україні, забезпечуючи їхні права та сприяючи розвитку їхньої культурної і мовної самобутності.

На різних рівнях влади – центральному, регіональному та місцевому – передбачено створення консультативно-дорадчих органів, які виконують роль посередників між

громадськістю та державними структурами. Завдання цих органів полягає у представленні інтересів національних меншин, аналізі проектів нормативних актів, формулюванні пропозицій до рішень, що стосуються міжетнічної взаємодії, а також у забезпеченні участі представників меншин у процесах формування політики. Варто зазначити, що пропозиції консультативно-дорадчих органів мають реальний вплив, оскільки державні органи зобов'язані їх розглядати. Особливе місце в системі організаційного механізму належить Центрам національних меншин, які виступають інноваційною формою співпраці громадських організацій із органами влади. Ці центри можуть створюватися на рівні області, міста або територіальної громади за ініціативою представників національних меншин. Вони виконують функції організаційної, методичної, інформаційної та культурно-просвітницької підтримки, організовують заходи, спрямовані на збереження національної ідентичності, популяризацію міжетнічного діалогу, зміцнення міжнаціональної єдності та вшанування історичної пам'яті. Крім того, Центри надають приміщення для діяльності громадських об'єднань, проведення тематичних заходів і засідань дорадчих органів. Для забезпечення сталої діяльності цих центрів держава гарантує фінансування та матеріально-технічне забезпечення, включаючи безоплатне надання приміщень у користування.

На початку 2025 року в онлайн-форматі відбулося засідання Ради громадських об'єднань національних меншин України, в якому взяли участь представники органів державної влади, міжнародних експертних структур, а також Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, Урядового офісу з європейської та євроатлантичної інтеграції, Офісу Ради Європи в Україні та Європейської Комісії. Центральною темою засідання стало обговорення проекту Плану заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин в Україні на період до 2027 року. Даний План є результатом тривалого процесу консультацій із представниками національних спільнот, підготовленого з урахуванням їхніх письмових пропозицій та звернень, адресованих Главі держави, а також на підставі результатів регіональних діалогів, форумів і консультацій, ініційованих і проведених ДЕСС у співпраці з партнерами [12].

Документ відображає прагнення України гармонізувати внутрішню політику у сфері прав меншин із європейськими стандартами та рекомендаціями, що впливають із міжнародних зобов'язань країни, зокрема в межах процесу європейської інтеграції. Структурно план складається з дев'яти стратегічних цілей, дев'ятнадцяти операційних напрямів та сорока дев'яти конкретних завдань, реалізація яких передбачена через модернізацію нормативно-правової бази, проведення освітньо-просвітницьких кампаній, реформування інституційного середовища, а також налагодження ефективної міжнародної взаємодії. Серед основних напрямів визначено оновлення національного законодавства відповідно до європейських підходів у протидії дискримінації та злочинам на ґрунті ненависті, розширення можливостей у сфері освіти рідними мовами для національних спільнот, підтримку культурних і мовних ініціатив, а також розробку механізмів боротьби з мовою ворожнечі [13].

Виходячи з викладеного, План заходів можна розглядати не просто як програмний документ, а як інструмент формування цілісної державної політики у сфері міжетнічних відносин. Така політика, в сучасному розумінні, передбачає не лише нормативне регулювання, а й активну інституційну діяльність державних органів, здатних адаптивно реагувати на виклики соціального середовища. Її реалізація вимагає наявності комплексу правових, адміністративних і фінансових повноважень, що дозволяють здійснювати як стратегічне планування, так і оперативне втручання у випадках порушення прав національних мен-

шин. Тільки за умови поєднання політичної волі, ресурсного забезпечення та прозорого моніторингу можна очікувати реальний поступ у наближенні до європейських стандартів у цій сфері.

Значну увагу приділено зміцненню інституційної спроможності органів, відповідальних за етнополітику, зокрема ДЕСС, а також забезпеченню залучення представників національних меншин до процесу ухвалення управлінських рішень. Іншими важливими складовими плану є розвиток інклюзивного представництва у державному управлінні та соціальних послугах, підтримка культурного розмаїття через медіа та публічні ініціативи, спрямовані на формування позитивного міжетнічного діалогу, а також врахування потреб національних меншин у контексті подолання наслідків війни, зокрема шляхом збереження культурної ідентичності й посилення обізнаності щодо їхніх прав. Запропонований План заходів слугує важливим інструментом інтеграції національних меншин у суспільне життя України з урахуванням принципів недискримінації, рівності та поваги до етнокультурного розмаїття [14].

Водночас звертає на себе увагу певна фрагментарність у деталізації механізмів реалізації задекларованих заходів. Зокрема, постає питання щодо практичного втілення принципу участі національних спільнот у формуванні рішень, які безпосередньо їх стосуються. Для забезпечення реального впливу меншин на державну етнополітику необхідне не лише їх консультування, але й дієва участь у розробці відповідних нормативно-правових актів, стратегій і програм. В іншому разі існує ризик, що інклюзивність залишиться суто формальною декларацією, що не зможе ефективно гарантувати права етнічних спільнот у контексті сучасних викликів.

Слід також відзначити, що Уряд України у співпраці з представниками національних меншин та корінних народів розробив Державну національно-культурну програму «Єдність у розмаїтті», розраховану на реалізацію до 2034 року. У процесі формування Програми було враховано рекомендації Венеціанської комісії, що надало їй вагомого міжнародного правового підґрунтя. Ключова мета цієї Програми полягає у формуванні сталих інституційних та організаційних передумов на загальнодержавному й регіональному рівнях для забезпечення реального здійснення прав, задоволення потреб і розширення можливостей представників національних меншин і корінних народів України. Основними орієнтирами виступають міжнародно-правові стандарти у сфері захисту прав меншин [15]. Крім того, Програма спрямована на посилення міжкультурної компетентності, розвиток механізмів міжетнічної взаємодії та взаєморозуміння в українському суспільстві. Особлива увага приділяється забезпеченню інтеграції всіх етнічних груп у суспільне життя країни з урахуванням необхідності подолання наслідків збройної агресії з боку російської федерації та тривалої політики примусової асиміляції, яку вона здійснювала щодо національних меншин на тимчасово окупованих територіях.

Висновки. Становлення та функціонування системи захисту прав національних меншин в Україні відображає еволюцію державної політики, правового регулювання та організаційних механізмів. Як багатонаціональна держава, Україна зобов'язана гарантувати права всіх етнічних спільнот, що закріплено в Конституції та міжнародних договорах. Організаційний механізм їх захисту є багаторівневим й охоплює як центральні, так і місцеві органи виконавчої влади. Важливе значення надається також участі самих меншин у процесах ухвалення рішень через дорадчі органи та культурні центри. У підсумку було сформовано систему правового, організаційного й матеріального забезпечення, яка відповідає європейським принципам захисту прав етнічних спільнот, інтеграції без асиміляції та дотримання прав людини.

Ухвалений у 2022 році Закон України «Про національні меншини (спільноти)» розширив правові гарантії, визначив засади державної підтримки мовної, культурної та релігійної самобутності, а також механізми протидії дискримінації. Його важливою особливістю стало поєднання правових і організаційних інструментів реалізації політики – за участю органів публічної влади, громад-

ських організацій і моніторингових структур. Однак на практиці залишаються проблеми обмеженого доступу до освіти рідною мовою, недостатнього фінансування культурних ініціатив і нерівномірного застосування норм закону. Це потребує подальшого зміцнення інституційної спроможності системи захисту прав меншин з урахуванням міжнародних стандартів та українського контексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігнатова А. С. Конституційні основи механізму захисту прав національних меншин. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 5. С. 17–20.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Рамкова конвенція про захист національних меншин. ETS No.157. Страсбург, 1 лютого 1995 року. URL: <https://rm.coe.int/16800c10cf> (дата звернення: 30.06.2025).
4. Передерій О. С. Реформування законодавства про національні меншини України у контексті європеїзації правової системи України (теоретико-правовий аспект). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2022. № 73. Ч. 1. С. 19–23.
5. Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) від 09.12.2019 № 960/2019 «Щодо закону про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://kmf.uz.ua/wpcontent/uploads/2019/1297-960-2019.pdf> (дата звернення 25.05.2025).
6. EU Commission's Recommendations for Ukraine's EU candidate status. An official website of the European Union. URL: <https://bit.ly/3B7DSv7> (дата звернення 25.05.2025).
7. Venice Commission. Opinion on the Law on National Minorities (Communities) of Ukraine (CDL-AD(2023)021). 10 June 2023. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e) (дата звернення: 30 липня 2025 року).
8. Омбудсман: Закон про національні меншини(спільноти) відповідає всім європейським стандартам! URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/ombudsman-zakon-pro-nacionalni-menshinispilnoti-vidpovidaye-vsime-yevropejskim-standartam (дата звернення 25.05.2025).
9. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2827-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 3. Ст. 197.
10. Зозуля О. І. Правовий статус національних меншин (спільнот) України: сучасний стан і перспективи розвитку у контексті європейської інтеграції. *Форум права*. 2024. № 79 (2). С. 34–55. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10933550> (дата звернення: 10.06.2025).
11. Про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті. постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 812. URL: <https://dessa.gov.ua/about/> (дата звернення 25.05.2025).
12. Захист прав національних меншин: представлено амбітний план до 2027 року. URL: <https://dessa.gov.ua/zakhyst-prav-natsionalnykh-menshyin-predstavleno-ambitnyy-plan-do-2027-roku/> (дата звернення 25.05.2025).
13. У Києві презентували План заходів із захисту прав національних меншин: ключові аспекти. URL: <https://zmina.info/news/u-kyievi-prezentuvaly-proyekt-planu-zahodiv-iz-zahystu-prav-natsionalnykh-menshyin-klyuchovi-aspekty/> (дата звернення 25.05.2025).
14. Консультації щодо захисту прав національних меншин: Україна впроваджує кращі європейські стандарти. URL: <https://dessa.gov.ua/konsultatsii-shchodo-zakhystu-prav-natsionalnykh-menshyin/> (дата звернення 25.05.2025).
15. Стефанішина О. розповіла про здійснені кроки у сфері забезпечення прав національних меншин (спільнот). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/olha-stefanishyna-rozpovila-pro-zdiisneni-kroky-u-sferi-zabezpechennia-prav-natsionalnykh-menshyin-spilnot> (дата звернення 25.05.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.08.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
 Дата публікації: 26.09.2025